

УДК 330.341.1

Калачевська Л. І.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту,
зовнішньоекономічної діяльності та євроінтеграції
Сумського національного аграрного університету*

Kalachevs'ka L. I.
*PhD, Associate Professor of the department of
management of foreign economic activity and eurointegration
Sumy National Agrarian University*

МОДЕЛЮВАННЯ ОПТИМІЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМ РОЗВИТКОМ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті приділено увагу формуванню та обґрунтуванню наукових рішень, спрямованих на побудову нової, більш ефективної моделі управління розвитком сільських територій в Україні. Запропоновано модель оптимізації управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні, що містить ключові напрями впливу на інноваційний розвиток сільських територій як об'єкт управління, а також охарактеризовано вплив певних напрямів розроблення та впровадження інновацій на розвиток сільських територій.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інновації, сільські території, сільське господарство, конкурентоспроможність, моделювання, оптимізація.

Вступ та постановка проблеми. Сучасні глобальні тенденції розвитку сільського господарства – це перш за все значне підвищення продуктивності сільськогосподарської техніки та технологій [5; 7], що обумовили кардинальне зменшення потреби в людській праці, мали наслідком зміни в структурі зайнятості сільського населення та

перспективах розвитку сільських територій в Україні. Знецінились та продовжують знецінюватись традиційні переваги здійснення економічної активності на селі, що веде до посилення тенденцій урбанізації, негативно відображається як на якості та рівні життя сільського населення, так і на перспективах розвитку сільських територій загалом.

За цих умов важливою науково-практичною проблемою стає формування та обґрунтування наукових рішень, спрямованих на побудову нової, більш ефективної моделі управління розвитком сільських територій в Україні. З огляду на потребу забезпечення конкурентоспроможності сільських територій як місця розміщення бізнесу в сучасних умовах такий розвиток має орієнтуватись на створення сприятливого для впровадження та поширення інновацій середовища, яке б мало заохочувати бізнес до інноваційної діяльності на селі. Це вимагає змін в системі управління розвитком сільських територій, зокрема її оптимізації, що здійснюватиметься відповідно до моделі, наукове обґрунтування якої є предметом дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід відзначити внесок вітчизняних дослідників у розвиток теорії та методології інноваційного управління, зокрема Б.І. Валусєва, М.В. Задорожного, О.В. Кантаєвої, Я.Д. Крупки, Ю.А. Кузьмінського, М.Р. Лучко, І.В. Мельничука, В.О. Озеран.

Також здійснювались успішні спроби теоретичного осмислення та формування практичних рішень щодо порушеної у статті проблематики оптимізації управління розвитком територій у працях таких вчених, як В.М. Баутин, Ф.А. Важинський, В.Д. Залізко, І.О. Іртишева, І.В. Прокоп, П.Т. Саблук, Л.О. Шепотько, М.А. Хвесик, В.В. Юрчишин, О.В. Яценко. Стосовно специфіки управління інноваційним розвитком саме в сільській місцевості цікавими є роботи П.Дж. Христини, Д. Хербеля, Р. Халеда, Ч. Пенсі, Є. Кроулі, Н.О. Хаддад, М. Лі, Р. Халед, В.В. Готри, М.І. Ігнатко, О.В. Яценко, Л.І. Крачка.

Наявність та зміст великої кількості досліджень з проблеми інноваційного управління, стимулювання інноваційного розвитку, забезпечення ефективного створення, впровадження та поширення інновацій свідчать не лише про науковий інтерес до проблем управління розвитком на основі інновацій, але й про відчутну потребу з боку суб'єктів ринкового середовища у використанні їх результатів у практиці управління, зокрема управлінні розвитком сільських територій.

Відзначаючи суттєвий внесок науковців у розкриття порушеної у статті проблематики, зазначимо, що дослідження стосовно передумов створення інструментів стимулювання територіального розвитку села на основі формування сприятливого інноваційного середовища проводились досить обмежено. Автори показують, що специфіка розвитку сільських територій, особливості аграрного бізнес-середовища й аграрного продукту як товару є факторами, що впливають на конфігурацію та структуру механізмів управління розвитком сільських територій в сучасних умовах, проте не пропонують досить обґрунтованих моделей, на основі яких має реалізовуватись оптимізація системи управління розвитком сільських територій в Україні в сучасних умовах.

Метою роботи є формування моделі оптимізації управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні з урахуванням специфіки управління інноваційним розвитком сільських територій.

Досягнення поставленої мети пов'язане з необхідністю докорінної зміни наявних стереотипів господарювання на селі, методів та принципів управління розвитком сільських територій. Основою такої зміни повинні стати об'єктивні чинники розвитку сільських територій в поточній ситуації, у сучасному, глобалізованому світі під впливом технологічних факторів та за наявних тенденцій.

Результати дослідження. Вирішення проблеми стагнації та відсутності перспектив розвитку українського села є можливим через застосування інструментарію

запобігання або мінімізації впливу змін макросередовища на розвиток сільських територій, формування програми дій та організації контролю за її виконанням у рамках системи управління розвитком сільських територій в Україні, що стимулюватиме впровадження інновацій на найбільш важливих напрямках.

Сільське господарство є невід'ємною частиною вітчизняної економіки. Саме тому важливою, але не єдиною сферою, що потребує вдосконалення та суттєво впливатиме на розвиток сільських територій в Україні, є сфера управління інноваціями в сільському господарстві [2].

Інновації можна розглядати з двох концептуальних позицій:

1) процес, що здійснюється за певним порядком та має особливості, які дають змогу інтерпретувати його з точки зору процесного підходу;

2) новий продукт, певне поліпшення, що є наслідком реалізації інноваційного процесу.

Інновації в сільському господарстві виконують важливі функції, сприяючи модернізації сільськогосподарської продукції, значною мірою поліпшуючи її якість. Їх основою є ідеї та концепції, процес розроблення та втілення, а також команда, що впроваджує нові технології та сучасні методи у виробництво з урахуванням переваг для потенційних споживачів. Такі інновації охоплюють всю роботу з дослідження та розроблення, пов'язану зі створенням та обґрунтуванням інноваційної ідеї, яка загалом закінчується реалізацією інновацій на практиці.

Сьогодні інновації є міцною основою розвитку сучасної економіки [9; 10], зокрема це стосується проблеми розвитку сільських територій та сталого зростання сільського господарства [1; 3]. Водночас надзвичайно важливим є впровадження інновацій у сфері організації та управління сільським господарством [1], державного адміністрування на селі, а також у створенні сприятливої для бізнесу та життя людей в сільській місцевості інфраструктури.

У прагненні краще використовувати потенціал розвитку сільського господарства доцільно докласти зусиль до створення нових форм конкурентних переваг роботи на селі.

Одним з найважливіших факторів розвитку сучасного села в Україні, на думку автора, можуть стати інновації, створення та використання яких залежить від стану, в якому перебувають сільські території України на даний момент, орієнтації на певні пріоритети розвитку, розподілу суспільних ресурсів, можливостей та проектів інфраструктурного розвитку країни загалом та конкретних її регіонів. В цьому сенсі сільські території не відрізняються від міських, адже вони також мають пропонувати бізнесу привабливі умови для старту та розміщення виробництва, а для працівників – прийнятний рівень та якість життя [10]. Певною мірою сільські території програють міським у цій конкурентній боротьбі, натомість важливими є виявлення та задіяння потенційно результативних конкурентних переваг сільських територій саме для розміщення інноваційного бізнесу, для чого існує потреба ефективного управління розвитком сільських територій [4], його оптимізації, адаптації до сучасних потреб та умов.

Інноваційні процеси мають у сільському господарстві ті ж функції, що й в інших галузях економіки, але під час реалізації нових продуктів слід враховувати насамперед специфічний та унікальний характер сільськогосподарської продукції, особливості ведення бізнесу у сільській місцевості. Отже, на інноваційний розвиток сільських територій в Україні впливає комплекс факторів, основні з яких можна об'єднати в такі групи [1; 8]:

- кліматичні умови;
- економічні умови;
- маркетингові умови (попит на продукцію, вироблену на селі, та на діяльність бізнесу у сільській місцевості);

- пошук альтернативних джерел доходу.

Нововведення та нові сучасні технології стають критичним елементом у процесі прийняття управлінських рішень стосовно розвитку сільських територій:

1) технологічні зміни вимагають часу;

2) адаптація та прийняття нових інноваційних рішень часто на певному етапі негативно впливають на обсяги виробництва та економіку місцевості;

3) важливим є розуміння керівництвом, що інновації є джерелом розвитку території і впровадження технологічних змін, отже, так само інноваційними мають бути управлінські рішення, моделі та інструменти, що використовуються для стимулювання розвитку сільських територій.

Удосконалення управління інноваційним розвитком сільських територій передбачає зміни, що відбуваються у сфері планування, зайнятості населення територій, просування продукції, комунікацій між владою та бізнесом, владою та населенням, управлінні знаннями. Справжнім викликом з точки зору впровадження інновацій у сфері управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні є забезпечення прийняття нових ідей, процесів та поведінки в умовах села, де демографічна ситуація показує значне домінування населення старшого віку, що частіше за все не підтримує суттєвих змін у процесах діяльності, які стали для них звичними.

У цьому контексті важливо орієнтуватись на співпрацю з активною частиною населення, пошук спільних ідей щодо вирішення складних соціально-економічних проблем, формування нового погляду, нової парадигми та порядку вирішення проблем, способів усунення перешкод для творчого мислення, пошук прикладів та аналогій, які здатні допомогти у виявленні потенційних можливостей розвитку сільських територій.

На думку Н.А. Кулагіної [6], інноваційна складова розвитку у сільському господарстві сприяє забезпеченню конкурентоспроможності продукції, виробленої на селі, за рахунок розроблення та впровадження інновацій. Дослідник виділяє такі групи інновацій [6]:

- інновації організаційно-управлінські;
- інновації виробничі-технологічні;
- інновації селекційно-генетичні;
- інновації соціально-екологічні.

Загалом можна погодитися з позицією Н.А. Кулагіної, але вважаємо, що необхідно доповнити означений перелік такими групами, що є важливими не лише для розвитку аграрного бізнесу на селі, але й для забезпечення умов життя населення та розвитку бізнесу в сільських територіях. Такими додатковими групами є інфраструктурні інновації, інформаційно-комунікаційні інновації.

На рис. 1 представлено сформовану автором статті схему моделі оптимізації управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні.

Інновації у сфері управління розвитком, реалізовані відповідно до запропонованої моделі, можуть забезпечити конкретні сільські території довгостроковими конкурентними перевагами та стимулювати їх розвиток, або принаймні стримувати «стагнацію» села. Ці нововведення дадуть перевагу, якщо буде виконано хоча б одну з трьох умов.

1) Управління розвитком сільських територій буде засноване на інноваційних принципах, які підтримують

непорушність традиційних поглядів на село як середовище розміщення робочої сили для забезпечення потреб сільського господарства у низькокваліфікованих трудових ресурсах.

2) Управління розвитком сільських територій буде засноване на застосуванні системних рішень, що охоплюють багато процесів та методів.

3) Управління розвитком сільських територій буде частиною постійної інноваційної програми, в якій з часом створюватиметься, накопичуватиметься та реалізовуватиметься потенціал сталого розвитку сільських територій країни загалом.

В разі управління розвитком сільських територій йдеться про орієнтацію на зміни у сфері місцевого самоуправління та адміністрування, в організаційній структурі, способах управління (скорочення бюрократії) та спосіб обслуговування й забезпечення потреб населення та бізнесу.

В інноваційному менеджменті сільської території слід застосовувати комплексний підхід, який означає, що реорганізація системи управління потребує об'єднання та гармонізації багатьох факторів успіху, а саме лідерства, структури організації, процесів, інфраструктури (включаючи технології), людські ресурси (включаючи стимулювання дій та змін у поведінці працівників: від бюрократів до керівників).

Підтримка розвитку інноваційної діяльності за певними напрямками дає змогу отримати певний конкретний ефект, важливий для забезпечення розвитку сільських територій. Напрями інноваційної активності та види очікуваного від їх реалізації ефекту згруповано автором у табл. 1.

Визначальним вектором інноваційного розвитку села за сучасних умов є розвиток інфраструктури у сільській місцевості, що забезпечує не лише транспортні комунікації, доступ до товарів та послуг, але й можливість використовувати та обробляти інформацію. Отже, важливими компонентами управління інноваційним розвитком сільських територій має стати побудова ефективної інформаційної інфраструктури, забезпечення доступу бізнесу та населення на селі до Інтернету. Для повноцінного досягнення цієї мети слід вживати заходів, які згруповані за такими напрямками:

- поліпшення умов економічної діяльності на селі та умов життя сільського населення шляхом зменшення законодавчих та адміністративних обмежень використання ІТ-інфраструктури для ведення бізнесу, отримання знань, реалізації інноваційних ідей;
- представлення діяльності органів державного управління через забезпечення легкого доступу до публічної інформації.

В разі сільських територій продуктивні інновації, які можуть суттєво вплинути на розвиток цих територій, включають модифікацію, вдосконалення адміністративних послуг, що надаються бізнесу та населенню на цій території. Завдання управління інноваційним розвитком полягає в тому, щоб забезпечити клієнтів новими можливостями, тоді можуть мати велике значення електронні послуги, що суттєво спрощують роботу на селі та вимагають зменшення участі людини та витрачання нею часу.

Однак для впровадження сучасних технологій на селі потрібна сучасна апаратна платформа, придбання необхідного програмного забезпечення та організація тренінгів для підвищення компетентності посадових осіб. Сучасні технології повинні допомогти підвищити ефективність функціонування державного управління та самоврядування.

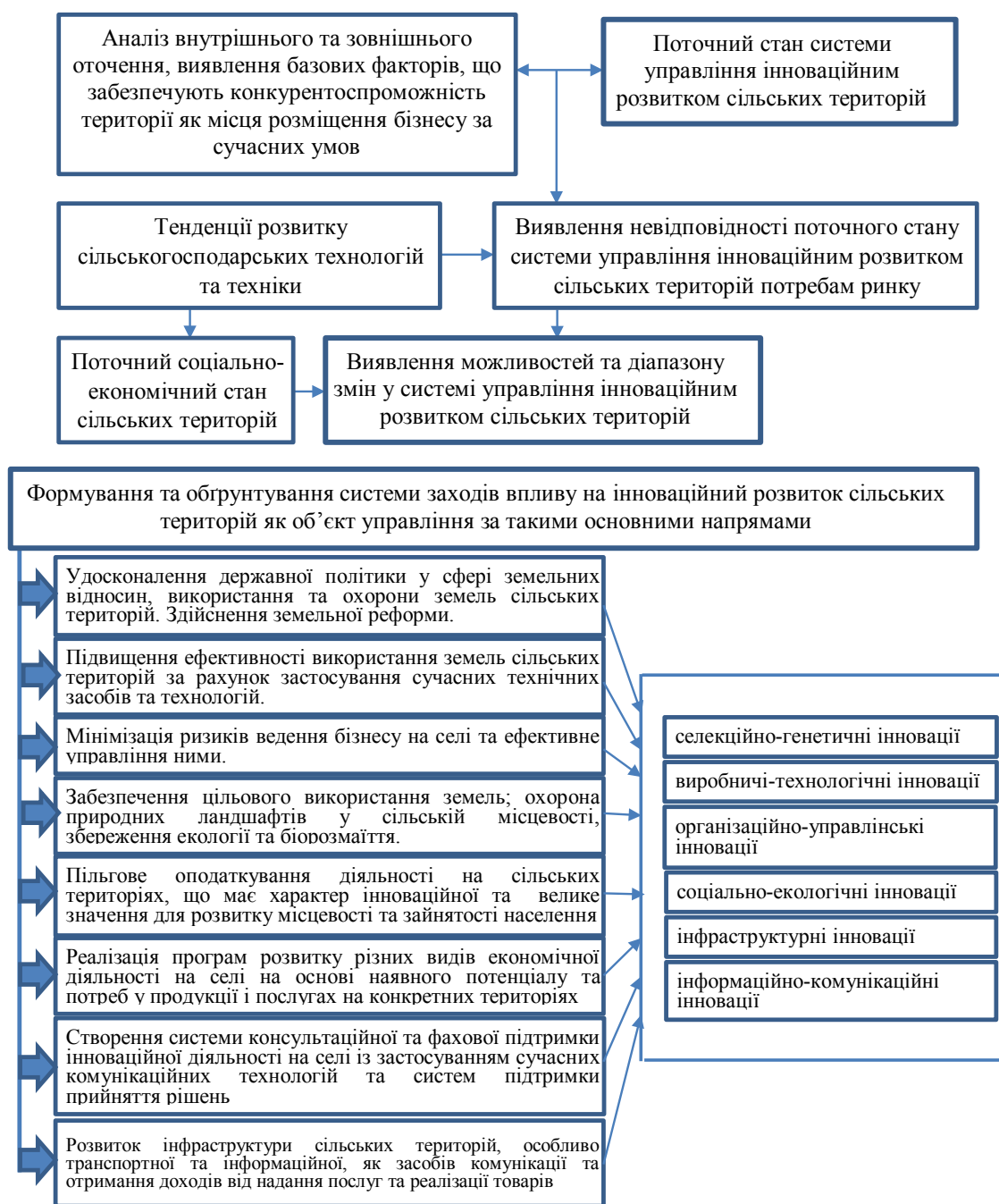

Рис. 1. Модель оптимізації управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні

Джерело: розроблено автором

Таблиця 1

Напрями розроблення та впровадження інновацій та їх значення для розвитку сільських територій

Напрями розроблення та впровадження інновацій	Важливість для розвитку сільських територій
Впровадження сучасних технологій.	Розвиток інфраструктури та підвищення продуктивності праці на селі.
Зміни у способах управління людськими ресурсами.	Більш ефективні системи мотивації та стимулювання, підвищена ефективність роботи та здатність людських ресурсів сприймати й впроваджувати інновації.
Навчання, орієнтоване на засвоєння новітніх знань та навичок.	Підвищення кваліфікації та продуктивності праці людських ресурсів на селі, виявлення навичок створення інновацій та креативності.
Зміни в організаційній структурі управління розвитком сільських територій.	Більша гнучкість, адаптивність до мінливих умов середовища та ефективність системи інноваційного розвитку сільських територій.
Інформатизація.	Швидший доступ до інформації, економія часу на виконання функцій, які можуть бути автоматизовані.

Джерело: розроблено автором

Висновки. Ефективне управління розвитком сільських територій за сучасних умов має бути інноваційним та орієнтованим на комплексне врахування зв'язку між змінами стану цих територій в умовах впливу макросередовища, внутрішніми ресурсними та управлінськими можливостями, екологічними обмеженнями, соціальними зобов'язаннями, що забезпечують формування основ сталого розвитку цих територій. Оптимізація управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні може надати конкретним територіям, де таке управління реалізується, конкурентні переваги, а також сприяти їх відродженню навіть за сучасних умов, несприятливих для розвитку села в Україні демографічних, технологічних та соціально-економічних тенденцій.

У статті запропоновано модель оптимізації управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні, що містить ключові напрями впливу на інноваційний розвиток сільських територій як об'єкт управління. Охарактеризовано вплив певних напрямів розроблення та впровадження інновацій на розвиток сільських

територій. Відзначено пріоритетність стимулювання інфраструктурного забезпечення як фактору розвитку сільських територій, а також розглянуто особливості, моделі, методи та методичні підходи, що складають цілісну методологічну базу стимулювання розвитку сільських територій на основі інновацій в інфраструктурному забезпеченні.

Водночас успішність, масштаб та обсяг реалізації інноваційних рішень у сільській місцевості значною мірою визначається людським чинником, що передбачає значний обсяг робіт з виділення, заохочення до впровадження змін та стимулювання готового й здатного до реалізації інновацій на селі активного прошарку сільського населення. З огляду на це успішне управління інноваційним розвитком сільських територій в Україні – це не просто отримання бажаного ефекту у технологічному, економічному та соціальному плані, але й насамперед формування відповідної інноваційної бізнес-культури на селі, стимулювання активної участі сільських жителів у формуванні власного майбутнього.

Список використаних джерел:

1. Важинський Ф.А. Розвиток сільських територій України на інноваційних засадах: аналітична записка. URL: <http://ird.gov.ua/irdp/e20170201.pdf>.
2. Готра В.В., Ігнатко М.І. Теоретичні основи управління інноваційним розвитком агропромислового виробництва України. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія «Економіка». 2017. Т. 1. № 7. С. 16–21.
3. Залізко В.Д., Мартиненков В.І. Сутність інноваційного розвитку економіки сільських територій. Економіка АПК. 2016. № 4. С. 66–74.
4. Крачок Л.І. Аспекти технологічної безпеки аграрної галузі в Україні та світі: порівняльний аналіз. Вісник аграрної науки Причорномор'я. 2014. Вип. 1. С. 86–92.
5. Крачок Л.І. Новітні технології у сільському господарстві: проблеми і перспективи впровадження. Сталий розвиток економіки. 2013. № 3. С. 224–231.
6. Кулагина Н.А. Основы оценки и мониторинга экономической безопасности агропромышленного комплекса: монография. Брянск, 2012. 187 с.
7. Штепа О.В. Орієнтири інноваційного розвитку сільських територій України в умовах трансформації економіки. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 15. С. 152–155.
8. Яценко О.В. Формування інноваційного потенціалу прогнозування і моделювання конкурентоспроможного та сталого розвитку сільських регіонів. Черкаси, 2014. 40 с.
9. Khaled R. The challenge of innovative method of culture more sustainable on the social aspect of rural areas. Empirical evidence from Mediterranean countries. Intellectual Economics. 2016. № 2. P. 133–144.
10. Pencea Ch.G. Innovation, a new solution of rural areas. Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. 2017. № 39. P. 215–225.

МОДЕЛИРОВАНИЕ ОПТИМИЗАЦИИ УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННЫМ РАЗВИТИЕМ СЕЛЬСКИХ ТЕРРИТОРИЙ В УКРАИНЕ

Аннотация. В статье уделено внимание формированию и обоснованию научных решений, направленных на построение новой, более эффективной модели управления развитием сельских территорий в Украине. Предложена модель оптимизации управления инновационным развитием сельских территорий в Украине, содержащая ключевые направления воздействия на инновационное развитие сельских территорий как объект управления, а также охарактеризовано влияние определенных направлений разработки и внедрения инноваций на развитие сельских территорий.

Ключевые слова: инновационное развитие, инновации, сельские территории, сельское хозяйство, конкурентоспособность, моделирование, оптимизация.

MODELLING OPTIMIZATION OF MANAGING INNOVATIVE DEVELOPMENT OF RURAL TERRITORIES IN UKRAINE

Summary. The research paper focuses on the formation and substantiation of scientific solutions aimed at building a new, more effective model of rural territories development management in Ukraine. The research paper proposes a optimization model form a management of innovative development of rural areas in Ukraine, which contains key directions of influence on innovative development of rural territories as an object of management, and also describes the influence of certain directions of development and implementation of innovations on the development of rural territories.

Key words: innovation development, innovation, rural territories, agriculture, competitiveness, modelling, optimization.